

P r i n o s i

EUROPSKI USTAV I APOLOGETIKA KRŠĆANSKE KULTURE CHRISTOPHERA DAWSONA (1889.–1970.)

Teodora Shek Brnardić

Hrvatski institut za povijest
Zagreb
teashek@gmail.com

UDK: 342.4(4-67EU):272/279
94(4)Dawson, Ch.
Prethodno priopćenje
Primljeno 09/2015.

Sažetak

*Tema kršćanskih korijena Europe i njezinog jedinstva bila je vrlo aktualna u vrijeme donošenja Europskog ustava (2004.). Međutim osim iznošenja političkih stavova gotovo da i nije bilo povjesničara u rangu engleskog apologeta Christophera Dawsona (1889.-1970.) koji bi stali u obranu kršćanske kulture kao integrativne snage u Europi. Zato je nužno vratiti se Dawsonovim tekstovima u kojima on promiče danas rijetko viđeno i proklamirano katoličko viđenje povijesti jedinstva Europe, što će se prikazati u ovome radu. Tezu o integrativnoj snazi kršćanske kulture Dawson najjasnije zagovara u knjizi *The Making of Europe: An Introduction to the History of European Unity* (1932.) u kojoj je u predvečerje Drugoga svjetskog rata prikazao kako je tek srednjovjekovno kršćanstvo pod Karlom Velikim oblikovalo Europu i omogućilo joj da postane svjesna same sebe. Za Dawsona religija je nužna sastavnica kulture i bez nje nije moguće razumjeti početke europskog jedinstva, nije moguće razumjeti Europu. Na tu činjenicu valja neprestano podsjećati jer preambula Europskog ustava dokazuje koliko je ona pala u zaborav. Zato Dawson predlaže temeljit studij kršćanske kulture kao put k oživljavanju pamćenja na kršćanske korijene Europe.*

Ključne riječi: Europski ustav, Christopher Dawson, kršćanska kultura, kršćanska Europa

UVOD: EUROPSKI USTAV I POŠTIVANJE NAČELA AGNOSTIČKE DRŽAVE

Predsjednica Vlade Jadranka Kosor i predsjednik Republike Hrvatske (dalje RH) dr. Ivo Josipović potpisali su 9. prosinca 2012. Ugovor o pristupanju RH Europskoj uniji (dalje EU) i time je RH postala stranka temeljnih ugovora EU-a. Ovaj međunarodni ugovor stupio je na snagu 1. srpnja 2013. i time se RH obvezala poštovati načela i vrijednosti sadržane u Lisabonskom ugovoru (potpisan 2007., stupio na snagu 2009.), koji predstavlja kompromisnu zamjenu za neratificirani Ustavni ugovor za Europu ili Europski ustav. U preambuli ovih dokumenata namjerno je izostavljeno kršćanstvo kao baština Europe pod ustavnopravnom izlikom da se u EU poštuju premise agnostičke države, tj. da ustavni poredak mora štiti slobodu religije kao i slobodu *od* religije.¹ Umjesto toga, upotrijebljen je neutralan pojam “religijsko nasljeđe” koje tek posredno podrazumijeva kršćanstvo.² Uz njega su spomenuti još neutralniji pojmovi “kulturnog” i “humanističkog” nasljeđa koja se drže za izvorišta općih europskih vrijednosti ljudskih prava, slobode, demokracije, jednakosti i vladavine prava. Ove vrijednosti smatraju se temeljnim datostima europskog identiteta i vrijednosnog sustava i odraz su sekularizma EU-a čija misao vodilja prema filozofu i pravniku Lorenzu Zucci nije odnos između države i crkve, već jednostavno – *različitost*, što jedino može omogućiti načelnu distanciranost od svih nacionalnih pozicija.³ Taj stav jasno se očituje i u službenoj krilatici EU-a “ujedinjeni u različitosti” (lat. *in varietate concordia*) koja je u uporabi od 2000. godine.

Zucca objašnjava pojam “sekularizma” i povlači direktnu paralelu preambule Lisabonskog ugovora (2007.) i Povelje o temeljnim pravima EU-a (2007.) s tripartitnim sekularnim motom Francuske revolucije, *Liberté* (sloboda), *Egalité* (jednakost), *Fraternité* (bratstvo).

¹ J. H. H. Weiler, *Ein christliches Europa. Erkundungsgänge*, Verlag Anton Pustet, Salzburg, 2004., 41.

² “Nadahnuti europskim *kulturnim, religijskim i humanističkim nasljedem*, iz kojeg su se razvile opće vrijednosti nepovredivih i neotudivih prava ljudskoga bića, slobode, demokracije, jednakosti i vladavine prava...” (Preambula Lisabonskog ugovora ili Ugovora o Europskoj uniji, 2007., te neratificiranog Europskog ustava, 2004.). *Pročišćena inačica Ugovora o Europskoj uniji*, 13, 17. [http://www.mvep.hr/custompages /static/hrv/files/pregovori/111221-lisabonski-prociscena.pdf](http://www.mvep.hr/custompages/static/hrv/files/pregovori/111221-lisabonski-prociscena.pdf) (17. 7. 2015.)

³ Lorenzo Zucca, *A Secular Europe: Law and Religion in the European Constitutional Landscape*, Oxford University Press, Oxford, 2012., 90. Dakle, Zuccina definicija sekularizma ne podrazumijeva uobičajeno ideološko gledište koje se suprotstavlja svakom sudjelovanju religijskih pogleda u javnosti, već je to pravni okvir kojim se regulira suživot religijskih i ne-religijskih osoba.

Pritom "sloboda" označava slobodu vjerovanja i religioznih i nereligioznih ljudi te slobodno prakticiranje vjere pri čemu ne smije postojati nikakva prisila. Jednakost je važna u tome što i vjernici i ateisti imaju jednaka prava i dužnosti, te država ne smije favorizirati ni jedan svjetonazor. Bratstvo zahtijeva da EU jednako tretira glasove i vjernika i nevjernika kada odlučuje o svom političkom identitetu i načinu na koji treba definirati prava i dužnosti. Zucca ističe da su to političke, tj. sekularne vrijednosti, a četvrti cilj koji proistječe iz inzistiranja EU-a na demokraciji i vladavini prava jest društveni mir i harmonija.⁴

Nasuprot Zucci, kojem rješenje preambule nije odraz laicizma (u smislu strogog odvajanja crkve i države, pri čemu religija pripada privatnoj sferi i osobnoj savjesti pojedinca), već poštivanja različitosti, profesor ustavnog prava Joseph H. H. Weiler, inače ortodokсни Židov, tvrdi da se radi upravo o tome. On smatra da je u preambuli Ustava povrijeđeno načelo pluralizma jer je kao rješenje odabrana laicistička ustavna opcija kakva je radikalno zastupljena u Francuskom ustavu proizašlom iz Francuske revolucije te da je naivno uvjerenje da prakticiranje laicizma znači zauzimanje neutralne pozicije. Isključivanje kršćanskog religijskog osjećaja iz preambule Europskog ustava jednostavno znači da se u državnoj simbolici preferira jedan svjetonazor nad drugim te da se to izdaje pod neutralnost. Naime, u Europi postoje ustavi poput poljskog, njemačkog i irskog koji eksplicitno na simboličkoj razini u svojim preambulama imaju priziv na Boga (*invocatio Dei*), pa se odabirom laicističkog rješenja ne poštuje tradicija ovih ustava.⁵

S druge strane, valja primijetiti da zagovaranjem sekularističkog pogleda na temeljne europske vrednote profesor Zucca namjerno ili možda nenamjerno prešućuje jednu vrlo važnu povijesnu činjenicu, a to je da je poslijeratni europski poredak, koji spominje kao prekretnicu, zasnovan na temeljima *kršćanske demokracije* i da je za "oca Europe" i nadahnutog katolika Roberta Schumana, francuskog ministra vanjskih poslova, buduća ujedinjena Europa morala biti i kršćanska i demokratska. Naime, prema Schumanovu mišljenju jedino je religijsko nadahnuće moglo biti učinkovito u vršenju građanskih dužnosti i jedino je ono moglo pružiti zaštitu od društvenog rastakanja. Uzevši u obzir strahote Drugoga svjetskog rata koje su bile posljedice ideologiziranja čovjekova svjetonazora, smatrao je da demokracija mora biti utemeljena na kršćanskoj koncepci-

⁴ L. Zucca, *nav. dj.*, 91.

⁵ J. H. H. Weiler, *nav. dj.*, 50-51.

ji čovjeka, i odvojena od kršćanstva jednostavno je bila nezamisliva, što je npr. vidljivo iz i danas važećeg ustava Savezne Republike Njemačke (1949.) koji u preambuli spominje odgovornost ne samo pred čovjekom već i pred Bogom. "Ljubi svog bližnjega kao samoga sebe" smatrao je demokratskim načelom koje je značilo spremnost da se služi i ljubi susjedne narode. Prema Schumanu, priča o Europi bila je duboko ukorijenjena u priču o kršćanstvu i ako bi joj se odrezali ti korijeni, Europa bi izgubila temelje jednakosti, ljudskog dostojanstva, tolerancije i sućuti.⁶ Kako bi se bez kršćanske ljubavi inače zaraćeni narodi mogli pomiriti i oprostiti jedni drugima?

Jasno je da je sekularizam sadržan u Europskom ustavu "dijete" sekularizacije ili teorije da je civilizacijski napredak direktno proporcionalan opadanju utjecaja religije. Ta teorija je od šezdesetih godina najznatniji fenomen na Zapadu, a sociolozi su sekularizaciju proglasili nezaustavljivim procesom u napretku čovječanstva, s pretpostavkom da religijski osjećaj mora opadati sukladno moderniziranju društva. Protiv ovakvih teza o sekularizaciji društvenih znanosti 19. i ranog 20. stoljeća i njihovog razumijevanja teorije napretka u svojim se djelima borio Christopher Dawson (1889.–1970.), najutjecajniji međuratni engleski povjesničar kulture i katolički obraćenik, široj hrvatskoj javnosti poznatiji po knjizi *Razumijevanje Europe* [*The Understanding of Europe*] (Split: Verbum, 2002., prvi put objavljena 1952.). On je u razdoblju uspona nacističke, fašističke i komunističke ideologije između dva rata prepoznao da je zapadna civilizacija krenula u nov i opasan projekt time što je eksplicitno uklonila religiju iz kulture. Zanimanje za njegova djela, uostalom kao i za djela mnogih drugih kršćanskih intelektualaca, zamrlo je upravo šezdesetih godina, u doba kulturne revolucije i sekularizacije koja je prvenstveno obuhvatila akademsku zajednicu, najprije američku, a potom i zapadnoeuropsku, dok je istočnoeuropska već bila sekularizirana zbog utjecaja komunističke ideologije.

Tema kršćanskih korijena Europe i njezinog jединства bila je ponovno aktualizirana u vrijeme donošenja Europskog ustava, međutim osim iznošenja političkih stavova gotovo da i nije bilo povjesničara u rangu Christophera Dawsona koji bi stali u obranu kršćanstva kao integrativne snage u Europi. Zato je nužno osvrnuti se na Dawsonove tekstove u kojima on promiče danas rijetko viđeno i proklamirano katoličko viđenje povijesti jединства Europe, što

⁶ Jeff Fountain, *Deeply Rooted The Forgotten Vision of Robert Schumann*, Seismos Press, Heerde, 2010., 55. Vidi još Brent F. Nelsen - James L. Guth, *Religion and the Struggle for European Union. Confessional Culture and the Limits of Integration*, Georgetown University Press, Washington, D. C., 2015.

će ukratko biti i prikazano u ovom radu. Tezu o integrativnoj snazi kršćanske kulture Dawson najjasnije zagovara u knjizi *The Making of Europe: An Introduction to the History of European Unity* [Stvaranje Europe: Uvod u povijest europskog jedinstva] (1932.), u kojoj je prikazao kako je tek srednjovjekovno kršćanstvo pod Karlom Velikim oblikovalo Europu i omogućilo joj da postane svjesna same sebe. Za Dawsona religija je nužna sastavnica kulture i bez nje nije moguće razumjeti izvore europskog jedinstva. Na tu činjenicu valja neprestano podsjećati jer preambula Europskog ustava dokazuje koliko je ona pala u zaborav. Zato Dawson predlaže temeljit studij kršćanske kulture kao put prema oživljavanju memorije na kršćansku Europu kao temelj obnove njezina jedinstva, o čemu će biti riječi u ovome radu.

I. RASPRAVA O KRŠĆANSKIM KORIJENIMA I NASLJEĐU U EUROPSKOM USTAVU

U razgovorima o europskom identitetu često se spominju riječi “korijen” i “duša”. Što su “korijeni” u simboličko-metaforičkom smislu? *Korijen* u prenesenom smislu označava “podrijetlo”. *Vući korijen(je)* u hrvatskom jeziku znači “potjecati”, “vući porijeklo”, *hvatati korijen* znači “jačati, učvršćivati se”, a *zatrći u korijenu* znači “uništiti zauvijek”.⁷ Ako se nekoga ili nešto zatre u korijenu, ako mu se unište korijeni, znači da se uništava i njegovo porijeklo, odnosno identitet i saznanje tko je i odakle dolazi, što nosi u svojoj nutрини, u svojoj duši. Drugi je koncept “duša”. U kršćansko-teološkom smislu “duša” označava duhovno jedinstvo s materijom, s tijelom čini cjelinu i omogućuje zajednički identitet.⁸ *Izgubiti dušu* znači “zgriješiti”, “raditi protiv svoje savjesti”, *ispustiti dušu* znači “umrijeti”, a *dati dušu* znači “istrošiti se, više ne valjati”.⁹ Prema tome, materijalni okvir zahtijeva duševni okvir jer bez njega se ne može postići jedinstvo. *Biti kao jedna duša* znači “slagati se u svemu”, “biti istog mišljenja”. Razgovor o duši pripada kršćanskom diskursu i zato je ponajviše spominju praktični vjernici. Tako je poruku uzvika Ivana Pavla II. “Europo, pronađi svoju dušu!” na svoj način izrazio i najdugovječniji i najuspješniji predsjednik Europske komisije te praktični katolik Jacques Delors u zadnjim riječima koje je izrekao u zadnjim

⁷ Vladimir Anić, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb, 1996., 380.

⁸ Karl Rahner i Herbert Vorgrimler, *Teološki rječnik*, Forum bogoslova Đakovo, Đakovo, 1992., 130.

⁹ Usp. V. Anić, *nav. dj.*, 168.

trenucima svoga mandata 22. siječnja 1995.: "Ako u sljedećih deset godina ne budemo mogli Europi dati *dušu*, dati joj duhovnost i smisao, igra će biti gotova."¹⁰

Međutim, tijekom nepunih deset godina igra se još više zahuktala, ali njezini rezultati bili su dijametralno oprečni onome što je predložio Delors. U očekivanju najvećeg dotadašnjeg proširenja Europske unije, kada je 15 novih članica, većinom postkomunističkih zemalja trebalo pristupiti Uniji do kraja 2004., počelo se intenzivnije razmišljati o budućnosti Europe i strategijama koje bi pridonijele čvršćoj koheziji i povećanju legitimiteta Unije. Upravo je legitimitet pokazivao najviše nedostataka jer je Europska unija bila novi tip entiteta, čiji je ustavni status bio dvojben i nedovršen, a krajnji cilj bio i ostao nejasan, što se vidi i u trenutačnoj izbjegličkoj krizi koja je zatekla Europu šokiranu i potpuno nepripremljenu. Svjesna tog važnog nedostatka od samoga početka, Europska unija bila je primorana organizirati široku raspravu o budućnosti Europe, u koju su bili uključeni ne samo političari već i akademska zajednica te šira javnost.¹¹

Najkonkretniji rezultat ovoga nastojanja bilo je ustanovljavanje Konvencije o budućnosti Europe (Europske konvencije) 2001. godine. Svrha rada Konvencije bila je izrada radnog nacrtu Europskog ustava koji je Vijeće Europe trebalo finalizirati i usvojiti (dovršeno 2003.). Za vrijeme rasprave o Ustavu postalo je jasno da se kritičari europskog legitimiteta ne slažu i ne ističu iste probleme, te su predlagali različite strategije. Pitanje Europskog ustava bilo je vezano za strategiju o budućnosti Europe koja je zahtijevala pojašnjenje temeljnih vrijednosti europske zajednice te tražila odgovor na pitanje tko su narodi Europe i tko žele biti. U okviru te strategije Konvencija koja je izradila Povelju temeljnih prava Europske unije kao i Konvencija o budućnosti Europe vodile su raspravu o religijskom nasljeđu Europe. Priznavajući kršćanske korijene, jedna je opcija bila oživljavanje kršćanskih i humanističkih vrijednosti koje bi služile kao temelj za razvoj dubljeg osjećaja jedinstvenosti i zajedništva. Demokršćani, papa Ivan Pavao II. i mnogi drugi tražili su da se u nacrtu Lekenske deklaracije (15. prosinca 2001.) koja je prethodila nacrtu Ustava spomene kršćanstvo, ali nisu uspjeli; borba za kršćanske korijene nastavila se u okviru Konvencije o budućnosti Europe koja je izradila nacrt samog Ustava.¹² Upravo je papa Ivan

¹⁰ J. Fountain, *nav. dj.*, 81.

¹¹ Erik Oddvar i John Erik Fossum, Europe in Search of Legitimacy: Strategies of Legitimation Assessed, *International Political Science Review* 25 (2004) 4, 436.

¹² *Isto*, 442.

Pavao II. smatrao svojim poslanjem utjecati na uvrštenje kršćanskih korijena u Europski ustav zbog čega je lobirao kod mnogih vlada.

Predsjednik Konvencije i bivši francuski predsjednik Valéry Giscard d'Estaing sastavio je službeni nacrt Ustava čiji drugi članak koji je govorio o vrijednostima EU-a najprije uopće nije spominjao nika-
kvo nasljeđe na kojem su one bile utemeljene. To je bio povod da na plenarnoj raspravi o nacrtu Ustava 26. veljače 2003. dvadeset i devet članova Konvencije (njemački, talijanski, poljski i slovački predstavnici) podcrtaju nužnost da se religija navede kao temelj europskih vrijednosti, tj. predlagali su da se spomene Bog prema modelu Poljskog ustava, ili da se izrijeком spomene kršćanstvo i judeo-kršćanski korijeni. Na prvoj plenarnoj sesiji proširene Unije održanoj u Strasbourgu početkom svibnja 2004. Italija, Poljska, Litva, Slovačka, Portugal, Češka i Malta postavile su kao prioritet uključivanje kršćanske tradicije u Ustav. Francuska, koja je bila vodeća zemlja u zagovaranju da se izbací spominjanje kršćanstva u Ustavu, Belgija i skandinavske zemlje tome su se odlučno usprotivile, želeći još izbaciti i ustavnu referencu o dijalogu EU-a sa crkvama i nekonfesionalnim organizacijama. Giscard d'Estaing konačno je predložio kompromis prema kojem bi se u preambulu stavila riječ "religija" bez poimeničnog spominjana specifičnih konfesija. Na taj način religija je postala tek jedno od mnogostrukih nasljeđa Europe,¹³ pri čemu je izričito izostalo priznanje kršćanskog doprinosa europskoj integraciji. Kao najveći razlog izražavala se bojazan da će se na Europu gledati kao na "kršćanski klub", što bi odaslalo krivu sliku Turskoj kao potencijalnoj članici i muslimanskoj populaciji koja već živi u Europi, te bi se spominjanjem kršćanstva dalo razloga radikalizmu.¹⁴ Čuvanje različitosti – drugo ime za *relativizam* – smatralo se glavnim prioritetom i čimbenikom društvene kohezije.

Predstavnici država i vlada okupljeni u Bruxellesu 18. lipnja 2004. konačno su odobrili tekst Ustava građana i država Europe, uobičajeno nazivanog Europski ustav. Sljedeći dan Sveta Stolica na čelu s papom Ivanom Pavlom II. izrazila je zadovoljstvo što je donešen jedan tako važan dokument, ali je istovremeno izrazila žaljenje

¹³ B. A. Robinson, *Do 'God' and 'Christianity' have a place in the European Union constitution?* (29. 5. 2003.), na: www.religioustolerance.org/const_eu.htm (17. 7. 2015.)

¹⁴ *The Spiritual and Cultural Dimension of Europe. The Spiritual and Cultural Dimension of Europe. Reflection Group initiated by the President of the European Commission and coordinated by the Institute for Human Sciences* (Beč/Bruxelles, listopad 2004), Luxembourg, 2005., na: https://ec.europa.eu/research/socialsciences/pdf/other_pubs/michalski_091104_report_annexes_en.pdf (22. 7. 2015.)

što su se neke vlade usprotivile izričitom priznavanju kršćanskih korijena Europe. U priopćenju je istaknuto da "se radi o nepriznavanju povijesnog dokaza i kršćanskog identiteta europskog stanovništva". Na kraju se izrazila zahvala svim onim vladama koje su radile na tome da se konkretno istakne religijski identitet Europe. Najupečatljivijom je ostala kratka i negodujuća Papina izreka: "Ne režu se korijeni iz kojih smo narasli."¹⁵ Ipak, odbacivanjem Ustava na narodnim referendumima u Francuskoj i Nizozemskoj sve su točke ostale otvorene, pa tako i pitanje preambule, te se borba može nastaviti i dalje. Zbog toga je namjera ovoga preglednog rada podsjetiti na misao Christophera Dawsona – engleskog povjesničara i antropologa. On je žarko zastupao kršćansku varijantu povijesti Europe koja prema njemu jedino otvara mogućnost tumačenja njezinoga prošlog, sadašnjeg i budućeg jedinstva.

2. KRŠĆANSKA VIZIJA POVIJESTI CHRISTOPHERA DAWSONA

Kako je već rečeno, danas slabo poznati¹⁶ engleski povjesničar Christopher Dawson (1889.–1970.) smatra se jednim od najvećih povijesnih apologeta kršćanske kulture u 20. stoljeću. On je kroz gotovo sva svoja mnogobrojna djela provlačio temu utjecaja religije na kulturu,¹⁷ tvrdeći da je religija ključ za tumačenje povijesti, pri čemu je slijedio velikog sociologa Maxa Webera. Religija je prema njemu dio ljudske prirode: "Sva religija temelji se na priznanju nadljudske Stvarnosti koje je čovjek nekako svjestan i prema kojoj on mora na neki način usmjeravati svoj život. Postojanje strahovite transcendentne stvarnosti koju nazivamo BOG temelj je sve religije u svim dobima i među svim ljudima."¹⁸ U tome se slaže s Josephom Ratzingerom koji također tvrdi da se povijest religija odvija para-

¹⁵ Aldino Cazzago, Giovanni Paolo II., Europa e cristianesimo, *Communio* (2005) 200, 40.

¹⁶ Jedino njegovo djelo prevedeno na hrvatski je još uvijek *Razumijevanje Europe*, prev. Mijo Pavić, Verbum, Split, 2002. Kulturni aspekt njegove povijesne analize raspravljen je tek kod Stjepe Bartulice, *Kultura kao temelj europskog jedinstva u svjetlu misli Christophera Dawsona*, *Nova prisutnost* 9 (2011) 3, 577-589.

¹⁷ Vidi posebno sintezu predavanja *Gifford Lectures* održanih na Edinburškom sveučilištu *Religion and Culture* (1947.) i *Religion and the Rise of Western Culture* (1948.-1949.). Tezu o tome da je religijski kult u srcu svake kulture i da će društvo koje ne uzima u obzir svoje duhovne temelje neminovno propasti, prvi je put iznio u svom prvijencu *The Age of Gods* (1928.).

¹⁸ Christopher Dawson, *Religion and Culture*, Ams Press, New York, [1981] (reprint izdanja Sheed & Ward, London, 1948.), 25.

lno s poviješću čovječanstva, te da nikad nije postojalo razdoblje u kojem čovjek sebi ne bi postavljao pitanja o Bogu.¹⁹ Upravo se u povijesti ogleđa čovjekova urođena religioznost.

Dawson, koji je najveći dio svoga znanstvenog rada proveo kao neovisni povjesničar, smatra se središnjom osobom katoličkoga književnog i intelektualnog preporoda, tzv. Trećeg proljeća²⁰ odraslih engleskih katoličkih obraćenika koji su zenit svoga djelovanja doživjeli tijekom četiri desetljeća uoči Drugoga vatikanskog koncila (1962.–1965.). Dawson je kao autor posebno bio tražen tijekom 1950-ih godina, kada je bio pozivan svoje ideje predstaviti u raznim zemljama i u različitim institucijama, uključujući i renomirano Harvardsko sveučilište. Bilo je to doba Željezne zavjese i podjele na Istok i Zapad, kada se pojavilo povećano zanimanje za dublje spoznavanje značenja zapadne civilizacije.²¹ Ali, kao što je i pokazano u ovome radu, promjenom kulturne paradigme u smjeru relativizirajuće postmoderne²² zanimanje za tu temu pod optužbom eurocentrizma²³ zamire 1960-ih godina, kad su Dawsonove teze počele izazivati znanstvenu nelagodu jer su kao pokretači povijesti u prvi plan dospjele etnička pripadnost, rod, klasa, ili velike ekonomske i političke sile, dok su se duhovni temelji ostavljali po strani - slučaj koji vrijedi i dandanas.

Dawsonov je pogled na povijest univerzalan i njegovo se djelo smatra najsofisticiranijim pokušajem da se vizija Božje Providnosti inkorporira u empirijsku analizu povijesnih činjenica i da se pristupom *metapovijesti* sv. Augustina otkriju pozadinski ciljevi povijesti. Ipak, valja spomenuti da je za razliku od čisto univerzalističkog pristupa kakav je bio karakterističan za historiografiju do 19. stolje-

¹⁹ Joseph Ratzinger, *Kršćanstvo i kriza kultura*, Verbum, Split, 2008., 80.

²⁰ Više o ovom katoličkom preporodu vidi kod Adam Schwartz, *The Third Spring: G.K. Chesterton, Graham Greene, Christopher Dawson and David Jones*, The Catholic University of America Press, Washington, D.C., 2012.

²¹ Bradley J. Birzer, *Sanctifying the World. The Augustinian Life and Mind of Christopher Dawson*, Christendom Press, Front Royal, 2007., 1–2.

²² "Pojednostavimo li do krajnosti, možemo reći da se nepovjerenje prema metanaracijama smatra 'postmodernim'. Ono je zasigurno posljedica napretka znanosti, no i napredak sa svoje strane pretpostavlja nepovjerenje. Zastarjelosti metanarativnog pristupa legitimnosti odgovara upravo kriza metafizičke filozofije." Jean-François Lyotard, *Postmoderno stanje*, prevela Tatjana Tadić, Ibis grafika, Zagreb, 2005., vi.

²³ "Eurocentrizam" = diskurzivna tendencija da se povijesti i kulture ne-europskih društava tumače iz europske ili zapadne perspektive. Povijest ne-europskih naroda najčešće se tumači kao dio "ekspanzije Europe" i njezinog civilizirajućeg utjecaja. *New Dictionary of the History of Ideas* (2005.), s.v. "Eurocentrism", na: <http://www.encyclopedica.com/doc/1G2-3424300259.html> (13. 2. 2016.)

ća Dawsonova znanstvena metodologija interdisciplinarna, tj. on se u tumačenju oslanja na sociologiju i antropologiju²⁴ - tada znanošću u usponu - uzimajući u obzir sociološke čimbenike koji omogućuju dinamiku povijesnih događaja i pokreta. On je prvenstveno istraživač svjetskih povijesnih kultura (pretpovijesne, bliskoistočne, egipatske, kineske, indijske, naravno, kršćanske): njihove duhovne elemente istražuje komparativnim metodama, što se ogleda u svim njegovim djelima,²⁵ te ga se stoga teško može optužiti za eurocentričan pristup kojem je europska civilizacija mjerilo za sve stvari.

Postavlja se pitanje: u čemu se sastoji Dawsonov kršćansko-augustinovski pristup povijesti?²⁶ Poput sv. Augustina Dawson vidi sve ovozemaljske stvari i svjetske događaje na dualistički način: jedno je savršeno Nebesko Kraljevstvo, a drugo je njegova iskvarena zemaljska kopija. Njih je sv. Augustin u svome djelu *De civitate Dei* [O državi Božjoj], prigodno napisanom prilikom gotskog osvajanja Rima 410., opisao kao dvije države: Državu Božju i Državu ljudsku, koje se nalaze u neprestanoj i vječnoj opoziciji i konfliktu. "Dakako, te su dvije države u ovome dobu izmiješane međusobno, sve dok se ne razdvoje posljednjim sudom",²⁷ kaže sv. Augustin, naglašavajući njihovu fizičku izmiješanost. Kršćani žive u Ljudskoj državi, ali su zapravo građani i Božje države te zapravo samo hodočaste na ovome svijetu. Sličnu misao izrazio je i Dawson: "Božji grad (država) je istinsko društvo koje ima korijenje u Vječnosti, a razvija se u vremenu i povijesti."²⁸ Također je naglasio da za kršćanski pogled na povijest nije dovoljno vjerovati da poviješću upravlja Božanska Providnost, već treba imati vjeru da Bog na direktne načine *intervenira* u životu čovječanstva u određeno vrijeme i na određenom mjestu. Nauk o Utjelovljenju središnji je nauk kršćanske vjere i središnji događaj povijesti, i prirodno je da tradicionalna kršćanska povijest uzima u svojoj kronologiji godinu Utjelovljenja, te godine broji prije i poslije

²⁴ Na metodologiju tih znanosti Dawson se posebno osvrće u djelu *Progress and Religion. An Historical Enquiry*, Greenwood Press, Westport, 1970. (izvorno 1929.), 47-70.

²⁵ Usp. poglavlje "The Comparative Study of Religions and the Spiritual Element in Culture", u: *Progress and Religion*, 70-91.

²⁶ Najbolji prikaz Dawsonova odnosa prema sv. Augustinu nalazi se u djelima *Progress and Religion*, 163-165, i poglavlje "St. Augustine and the City of God", u: *Dynamics of World History*, Sheed & Ward, New York, 1956., 294-325.

²⁷ Sv. Augustin, *O državi Božjoj*, prev. Tomislav Ladan, knj. 1, KS, Zagreb, 1982., 85.

²⁸ Dawsonovo pismo Johnu J. Mulloyu i časopis *Commonweal*, ožujak 5, 1955., u kutiji 1, omot 16, Christopher Dawson Papers (DAW), University of Notre Dame Archives (UNDA). Citirano kod B. J. Birzer, *nav. dj.*, 71.

ovog velikog događaja.²⁹ Sv. Augustin i Dawson tvrdili su da nam je Krist već pokazao put i da su Njegova djela promijenila i povijest i samu prirodu. Imajući to u vidu, čovjek se mora poniziti, odustati od svoje sebične volje i postati Njegov instrument.³⁰

Treba naglasiti da vizija povijesti koju su zagovarali sv. Augustin i Dawson nije ono što se smatra "poviješću" u strogo znanstveno-modernom smislu. Dawson je objasnio da je *Država Božja* sinteza koja obuhvaća povijest čitavog čovječanstva i njegove sudbine u vremenu i Vječnosti. Zbog toga Augustinova povijest nadilazi proučavanje činjenica ili iznošenje slijeda imena i datuma, to je ono što se zove *metapovijest*, dosl. "povijest iznad povijesti".³¹ Tako se prema Dawsonu metapovijest bavi prirodom povijesti, povijesnim smislom i uzrokom i značenjem povijesne promjene. Metapovjesničar želi znati što se dogodilo u određeno vrijeme i na određenome mjestu i kako je to utjecalo na budućnost. Metapovijest želi pronaći bit u srcu različitih povijesnih događaja,³² pa tako Dawson u svojim povijesnim djelima među kojima i *The Making of Europe* vidi kršćanstvo kao kulturnu snagu – Državu Božju na zemlji – koja je u srednjem vijeku prvi put dala smisao Europi da postane svjesna same sebe. "Europa je prvi put postala svjesna sebe kao zajednice naroda koji vjeruju u iste moralne vrijednosti i zajednički duhovni cilj tek onda kada je postala kršćanskom", uvijek iznova tvrdi Dawson.³³ I kršćanska kultura je ona na kojoj počivaju sva ostala europska dostignuća: "U stvari to je doba svjedočilo promjenama jednako značajnim kao bilo koja promjena u povijesti europske civilizacije; zaista, kao što sugeriram u svom naslovu, to je bilo najkreativnije doba od svijtu jer nije stvorilo ovu ili onu manifestaciju kulture, već samu kulturu [tj. kršćansku, nap. T. S. B.] – korijen i temelj svih sljedećih kulturnih dostignuća."³⁴

²⁹ Christopher Dawson, *The Christian View of History*, u: Gerald J. Russello (ur.), *Christianity and European Culture. Selections from the Work of Christopher Dawson*, Washington, D. C., The Catholic University of America Press, 1998., 215-216. Isto vidi kod Dawson, *The Dynamics of History*, 235.

³⁰ Usp. B. J. Birzer, *nav. dj.*, 71.

³¹ Opširnije o toj temi poglavlje "The Problem of Metahistory", u: Ch. Dawson, *The Dynamics of History*, 287-293.

³² Ch. Dawson, *The Dynamics of History*, 287.

³³ Ch. Dawson, *Razumijevanje Europe*, Split, Verbum, 2002, 35.

³⁴ Christopher Dawson, *The Making of Europe. An Introduction to the History of European Unity*, Meridian Books, Cleveland, 1966¹⁸, 15.

2.1. Religija kao nužna sastavnica kulture

Dawsonovo razumijevanje kulture nalazilo se u svim njegovim razmatranjima vezanim za povijest, antropologiju i sociologiju. Od početka svoga znanstvenog bavljenja primjećivao je presijecanje religije i kulture. Čitajući kao mladić islandske sage, primijetio je da religija oblikuje gotovo sve društvene norme i običaje, jezik i obiteljsku strukturu, da čak i način prehrane te običaji udvaranja imaju religijsku osnovu. Uvidio je da religija ima toliki utjecaj na kulturu da ova ne može opstati bez religijske osnove. Prema njemu, kad društvo odbaci religiju ili se sekularizira, ono nužno zamjenjuje svoju izgublenu vjeru nekom lažnom religijom koja je ponajčešće drugo ime za ideologiju.³⁵

Dawsonova teza sastoji se u tome da Bog zove svakog čovjeka i da svaka osoba ima prirodno pravo upisano u svom srcu te da svaka osoba najbolje izražava svoju religioznost upravo u prirodnoj i naslijeđenoj zajednici. Stvarna zajednica nije temeljena na društvenom ugovoru, već je prirodna, organska i hijerarhijska. Svaka zajednica je jednakovrijedna i svaki njezin pripadnik pozvan je igrati svoju ulogu. "Katolička koncepcija društva nije ona mašine za stvaranje bogatstva, već duhovnog organizma u kojem svaka klasa i svaki pojedinac imaju svoju funkciju i svoja prava i dužnosti u odnosu na cjelinu", napisao je Dawson 1933. godine.³⁶

Cultus (lat. "njegovanje", misli se "božanstva") definira se kao skupina srodno povezanih ljudi koje veže obožavanje istog božanstva ili skupine božanstava. Tako je od početka društveni život koji se zove "kultura" uređen prema višim zakonima koji čine religiju. Dawson pojašnjava da je kultura način ili poredak ili uzorak društvenog života. To je način dobivanja, očuvanja i proširivanja života, koji stvara mrežu odnosa povezujući osobe u vremenu i tijekom vremena. Iz kulture dalje proizlaze ekonomija, politika i pravo.³⁷ Zato je religija "ključ za povijest", jer ne možemo razumjeti unutarnji oblik društva ako ne razumijemo njegovu religiju.³⁸ S obzirom da štovanje istog božanstva oblikuje i definira kulturu, gubitak religijske vjere dovodi do uništenja društva. Kultura bez zajedničke vjere može zakratko opstati, ali na kraju će se raspasti jer su sve druge međuljudske veze, a posebno političke, u najmanju ruku krhke ako nema

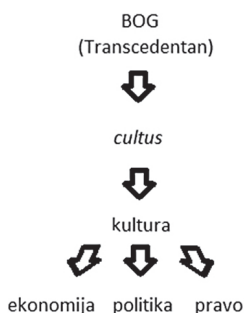
³⁵ B. J. Birzer, *nav. dj.*, 76.

³⁶ Dawsonovo pismo od 17. veljače 1933. časopisu *Cambridge Review*. Citirano kod Birzer, *nav. dj.*, 76.

³⁷ *Isto*.

³⁸ Ch. Dawson, *Religion and Culture*, 50.

RAZUMIJEVANJE KULTURE CHRISTOPHERA DAWSONA

zajedničke vjere. Drugim riječima, Dawson tvrdi da *ne postoji* nešto što se zove “sekularna kultura”. Ona bi po svojoj definiciji značila “nedostatak kulture”. Za razliku od političkih teoretičara Johna Lockeja, Hobbesa i Jean-Jacques Rousseaua, Dawson odbacuje društveni ugovor, tvrdeći da je kultura organska i da se sporo razvija tijekom vremena te da je

treba njegovati. Kulturu se nikako ne može ugovoriti, apstrahirati ili odrediti.³⁹ Ona je jednostavno imanentna religioznoj čovjekovoj prirodi jer je čovjek po prirodi religiozan, on je *homo religiosus*.

Dawsonov biograf Bradley Birzer napominje da je u sekularnom 20. stoljeću jedino neovisni znanstvenik bez institucionalne znanstvene pozicije mogao iznijeti zahtjev da se istražuje i čovjekov duhovni aspekt. Racionalisti, materijalisti i ideolozi trenutačno su odbacivali taj predmet istraživanja i njihova standardna primjedba bila je ta da je Dawsonovo teološko rezoniranje cirkularno i tautološko, a posebno da je nedokazivo, jer Dawsonovi argumenti mogu doduše biti krasni, ali da ih to ne čini manje krivima. Osim toga, da bi se zauzela Dawsonova pozicija, trebalo je vjerovati da Bog postoji, da je Sveto pismo istinito i da postoji nešto što je iznad i što ne možemo provjeriti sa svojih pet osjetila.⁴⁰ Toga je bio svjestan i Dawson: “Zato je vrlo teško, možda čak i nemoguće, objasniti kršćanski pogled na povijest ne-kršćaninu, jer je nužno prihvatiti kršćansku vjeru da bi se razumio kršćanski pogled na svijet, i oni koji odbacuju ideju božanske objave, nužno moraju odbaciti i kršćanski pogled na povijest.”⁴¹

2.2. Bez kršćanstva nije moguće razumjeti Europu

Prema Dawsonu kršćanska je kultura srž sveukupnog procesa ujedinjenja Europe. Europa prema njemu nije kontinent: ona je povijesna kreacija, na neki način grčka izmišljotina koju su Grci pri-

³⁹ B. J. Birzer, *nav. dj.*, 77–78.

⁴⁰ *Isto*, 83.

⁴¹ Ch. Dawson, *The Christian View of History*, 215.

svojili kao mit da bi izrazili svoju neovisnost u odnosu na civilizaciju Azije i u odnosu na svoju borbu za slobodu protiv imperijalizma Perzijskog Carstva tijekom grčko-perzijskih ratova (5. st. pr. Kr.). Nadalje, Europa je u renesansi postala omiljeni termin jer se željelo razlikovati novi svijet od starog, iz čega se zaključuje da je "Europa" često bila više prigodni termin nego nešto apsolutno.⁴² Europa nije prirodno jedinstvena poput Australije ili Afrike, već je rezultat dugog procesa povijesne evolucije i duhovnog razvoja. Geografski gledano, Europa je sjeverozapadni produžetak Azije i manje je fizički jedinstvena od npr. Kine, Indije ili Sibira. Antropološki pak gledano, Europa je mješavina rasa i europski tip čovjeka predstavlja društvenu, a ne rasnu jedinstvenost. A što se kulture tiče, njezino jedinstvo nije polazišna točka, već konačan i nedostižan cilj oko kojeg Europa nastoji već tisuću godina.⁴³

Dawson primjećuje da je utjecaj kršćanstva na oblikovanje europskog jedinstva dojmljiv primjer načina na koji se tijekom povijesnog razvoja mijenja i biva određen intervencijom novih duhovnih utjecaja. Odriče materijalistički pristup povijesti poput marksizma koji povijest tumači kao zatvoreni poredak gdje je svaka faza neizbježan i logičan rezultat onoga što je bilo prije. U povijesti postoji uvijek tajanstveni i neobjašnjivi element koji predstavlja moć duhovnih snaga. Tako je umjetna materijalna civilizacija Rimskog Carstva trebala neko religijsko nadahnuće koje bi bilo dublje od službenih kultova. To je mogla samo jedna izvorno istočnjačka religija, koja nije bila ukorijenjena ni u europskoj prošlosti ni u tradiciji klasične civilizacije. Njezin orijentalizam nije se ogledao u uobičajenom religijskom sinkretizmu u kojem se grčka filozofija miješala s kultovima drevnog Bliskog istoka, već se radilo o nacionalnoj tradiciji Židova koji su budno pazili da se njihova religija ne miješa ni sa kakvim tuđim utjecajima. Iako je kršćanstvo po samoj svojoj prirodi prekinulo s ekskluzivnim nacionalizmom židovstva i preuzelo univerzalno poslanje, ono se smatralo nasljedstvom Izraela i svoj je utjecaj temeljilo na čisto hebrejskoj tradiciji Zakona i proroka. Prva Crkva smatrala se drugim Izraelom, nasljednikom Kraljevstva koje je bilo obećano Božjem narodu i tako je sačuvao ideal duhovne segregacije i duh nepomirljive opozicije prema poganskom svijetu, što je bila inspiracija čitave židovske tradicije. Ideju građanske pripadnosti, koja je bila temeljna ideja klasične kulture, kršćanstvo je prenijelo u duhovnu sferu. Kao što je već bilo rečeno, prema augustinovskoj

⁴² B. J. Birzer, *nav. dj.*, str. 151–152.

⁴³ Ch. Dawson, *The Making of Europe*, 25.

dualističkoj viziji kršćani su znali da su građani Kraljevstva Božjega i da je u sadašnjem svijetu njihov najvažniji društveni odnos sadržan u članstvu u Crkvi, a ne u gradu ili Carstvu.⁴⁴

Tijekom samo jednog naraštaja kršćanstvo se preko Sirije (drugi salonitanski biskup i mučenik sv. Dujam bio je porijeklom Sirijac!) proširilo gradovima Male Azije i Grčke sve do samog Rima, a brzo se širilo prema Istoku, gdje je Armenija početkom 4. st. postala prva kršćanska država. Kristijanizacija prema Zapadu išla je nešto sporije, ali je kršćanstvo ipak uspjelo prožeti cijeli tadašnji civilizirani svijet. Nakon tri stoljeća borbe kršćanstvo je za vrijeme cara Teodozija I. solunskim ediktom *Cunctos populos* [Svi narodi] (380.) postalo univerzalna, tj. *de facto* državna religija Rimskog Carstva. Međutim, ta duhovna integracija Rimskog Carstva nije istodobno značila i integraciju Europe. Europa kao teritorij postat će svjesna sebe tek nekoliko stoljeća kasnije, u doba Karla Velikog, kad će kršćanstvo postati religija i većine barbarskih naroda čije su srednjovjekovne države činile jezgru današnjih nacionalnih država. "Zapadna Europa prvi je put postigla kulturno jedinstvo u karolinškom razdoblju."⁴⁵

3. STUDIJ KRŠĆANSKE KULTURE NUŽAN ZA OŽIVLJAVANJE MEMORIJE

Dawson neprestano savjetuje da se zapadna kršćanska kultura treba proučavati *iznutra*, s kršćanskog stajališta, a ne *izvana*, kao nešto tuđe. Profesor povijesti filozofije Russell Hittinger napominje da su upravo to radili francuski enciklopedisti i racionalisti 18. stoljeća na čelu s britanskim povjesničarom Edwardom Gibbonom, koji je u svom djelu *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* (1776.–1789.) širio tvrdnju da su barbarstvo i religija bili uzrok propasti Rimskog Carstva. Škotski filozof i skeptik David Hume (1711.–1776.) priznao je da je Gibbon ovim povijesnim traktatom više učinio da potkopa kršćanstvo negoli ijedno njegovo filozofsko djelo. Naime, prema Humeu nije bilo boljeg načina okrenuti ljude protiv kršćanstva negoli dokazati da je ono u povijesti ili kul-

⁴⁴ Isto, 43.

⁴⁵ Isto, 202 i 240. Nasuprot Dawsonovu optimizmu, suvremeni francuski medijevist i agnostik Jacques Le Goff na karolinško srednjovjekovlje gleda iz modernističkog, negativnog kuta: "Treba naglasiti da je to bio prvi pokušaj *iskrivljene Europe*. ... Europe Karla V., Napoleona i Hitlera bile su uistinu anti-Europe i pokušaj Karla Velikog već je imao okus projekta koji je *protivan* istinskoj ideji Europe." Jacques Le Goff, *The Birth of Europe*, Blackwell, Malden, 2005., 29.

turi odigralo ili neznatnu ili štetnu ulogu. Čitateljstvo, naime, više može zainteresirati neka nova priča nego metafizička rasprava koja je obično teško razumljiva.⁴⁶

Hittinger dalje navodi da u katoličkim krugovima ova “pošast” moderne rasprave o religiji koja se s prirodne teologije premjestila na područje povijesnih tvrdnji i sama ta ideologija nisu bili odmah primijećeni. Opaža da je engleski kardinal John Newman (1801.-1890.) bio taj koji je prvi opazio da sa sekularizacijom kršćanstva upravo *povijest* počinje zauzimati mjesto metafizike kao središnje paradigme. Problem je postao vidljiviji tek poslije Drugoga vatikanskog koncila, kada su se već bile proširile krivovjerne povijesne priče koje je već sv. Irenej u djelu *Protiv hereza* nazvao “jalovim genealogijama”. Hittinger napominje da je relativno malo intelektualaca primijetilo da je modernizam ili moderni pogled na svijet nešto više od niza krivovjernih filozofskih ili teoloških teza. Prava moć modernizma sastojala se u pozivu da se na povijest gleda na nov način. Njegova bit nije u tome da se netko složi s nizom pažljivo složenih filozofskih premisa, već da *promijeni* perspektivu. Jedan od rijetkih koji je prepoznao nužnost odgovora na modernističku povijesnu polemiku bio je upravo – Christopher Dawson.⁴⁷

Dawson je u svom djelu *The Crisis of Western Education* (1961.) sugerirao da se jedino promjenom kurikuluma u katoličkim školama, i to uključivanjem studija kršćanstva studenti mogu učiniti otpornijima na povijesnu apologetiku. Prema Hittingeru povijesna apologetika traži kriterije po kojima bi se ocijenilo je li neki predmet povijesnog istraživanja (npr. zapadna kultura) napredovao ili nije. Pritom je važno omeđiti predmet prema epohama i pokazati određene crte uzroka i posljedice, upravo kao što je to učinio Dawson (vidi npr. slikovni prilog “Povijesni razvitak Zapadne Europe”!). Najuspješniji apologet će biti onaj koji uspije pokazati kako

⁴⁶ Russell Hittinger, *The Two Cities and the Modern World: A Dawsonian Assessment*, *Modern Age* 28 (1984) 2, 193-194.

⁴⁷ *Isto*, 194.

se povijesni predmet razvijao prema *unutrašnjim* načelima. U slučaju zapadne kulture nužno je što preciznije označiti što je ova kultura i kada je započela, te se modernost ocjenjuje koliko se *otklanja* u odnosu na početni stadij kulture. Za razliku od ovog pristupa, liberali i marksisti smatraju da modernost treba ocjenjivati u odnosu na samu modernost.⁴⁸ Sve s njom započinje i sve s njom završava: ona postaje mjerilo svih stvari.

Primjera ima i u suvremenom hrvatskom diskursu, na što ćemo se kratko osvrnuti. U kontekstu modernističkog diskursa valja gledati i izjave tijekom hrvatskog referenduma o definiciji braka 2013., kada su njegovi protivnici u raznim medijima izjavljivali da su protiv povratka u “mračni srednji vijek”. To je uobičajena modernistička asocijacija na razdoblje ranoga srednjeg vijeka koje kod samih povjesničara izaziva negativne konotacije, tj. ne pridaje mu se značaj kao antičkoj civilizaciji, renesansi ili prosvjetiteljstvu i uglavnom je najviše omalovaženo od svih razdoblja povijesti zapadne civilizacije. Za razliku od ovih mišljenja, Dawson je tvrdio da je moderni čovjek možda nadišao kršćanske ideje 13. stoljeća, ali da svakako nije nadišao *kulturu* kršćanstva koja je dobila svoje prve obrise tijekom tog “mračnog razdoblja”. Naime, prema njemu srednjovjekovna skolastička filozofija možda se mogla činiti zastarjelom (Dawson je kritizirao pretkoncilski skolastički sustav u katoličkim školama koji nije davao puno prostora povijesti i kulturi), ali ono što se previđa jest činjenica da je kršćanska religija stvorila kulturu koja je umnogome *nadživjela* 13. stoljeće, te se samo istraživanjem kulturnog dinamizma može shvatiti zašto je moderno društvo danas mutacija ili, kako Dawson kaže, “sekularizirana verzija kršćanstva”.⁴⁹

Dawson je smatrao da se zapadna kultura sastoji od tri sastavnice: a) augustinovsko shvaćanje odnosa između dviju Država, što je već spomenuto. Tvrdio je da je drama dviju Država toliko svojstvena strukturi zapadne kulture da se njezin teološki sadržaj transformirao u marksistički i liberalni nauk koji se mogu smatrati sekulariziranim tumačenjem augustinovskog stajališta;⁵⁰ b) druga sastavnica je sociološka, i donekle politička. Nakon propasti Zapadnog Rimskog

⁴⁸ *Isto*, 195.

⁴⁹ *Isto*, 196.

⁵⁰ “As I have shown in my book *Progress and Religion*, the whole development of liberalism and humanitarianism, which has been of such immense importance in the history of the modern world, derived its spiritual impetus from the Christian tradition that it attempted to replace, and when that tradition disappears this spiritual impetus is lost, and liberalism in its turn is replaced by the crudity and amoral ideology of the totalitarian state.” Ch. Dawson, *Dynamics of World History*, 410.

Carstva kršćanski misionari uspjeli su “redovničkim ujedinjenjem” Europe ujediniti razne barbarske narode na *kulturnoj* razini, što se razlikovalo od jedinstva temeljenom na rasi, zemljopisu ili političkoj hegemoniji. Zapadnoeuropska kultura počela je u karolinško doba kao konfederacija koja je za središte imala transnacionalnu Katoličku Crkvu. Dawson tako izjednačuje rođenje zapadne kulture i rođenje kršćanskog svijeta. Upravo je kršćanstvo podarilo Zapadu predanost danas toliko cijenjenoj kulturi *pluralizma* koja ujedinjuje ne na osnovi rase ili puke političke moći, već na temelju moralnog i duhovnog ideala za kojim toliko teži politika EU-a. Od pada srednjovjekovnog kršćanstva povijest Zapada može se tumačiti kao neprestani niz sukoba u kojima razni transnacionalni ideali i ideologije pokušavaju zauzeti mjesto koje je nekada imala Katolička Crkva; c) treća sastavnica je način na koji se zapadna kultura tijekom stoljeća oslanjala na reformističke pokrete koji su upravljali njezin razvitak. Kao što je kultura i započela utjecajem redovničkih misionarskih pokreta, tako je svakoj sljedećoj generaciji bila potrebna snaga reformističkih pokreta koji su u svojoj srži pred-političke naravi jer se temelje na slobodnim duhovnim udruženjima koje smo opisali kod postanka *cultus*-a.⁵¹

Program istraživanja kršćanske kulture Dawson iznosi 1960. u članku “The Study of Christian Culture”.⁵² Kršćanska kultura kao predmet proučavanja prema Dawsonu morala bi sadržavati tri područja istraživanja: 1. kršćanski način života – područje koje se dijeli s teologom; 2. oblike ljudske kulture koje su prethodile kršćanstvu ili postojali usporedno s njim – područje koje se dijeli s antropologom i povjesničarom; 3. interakciju između ova dva područja koja kao rezultat imaju konkretnu povijesnu realnost kršćanstva ili kršćanske kulture – zasebno polje proučavanja.⁵³ Unutar ova tri istraživačka područja student kršćanske kulture bavio bi se sa šest posebnih tema: 1. teološkim načelima; 2. književnim tradicijama; 3. kršćanskim društvenim institucijama; 4. kršćanskom filozofijom;

⁵¹ Hittinger, *The Two Cities*, 196. “It is only in Western Europe that the whole pattern of the culture is to be found in a continuous succession and alternation of free spiritual movements; so that every century of western history shows a change in the balance of cultural elements, and the appearance of some new spiritual force which creates new ideas and institutions and produces a further movement of social change.” Christopher Dawson, *Religion and the Rise of Western Culture*, Image Books, New York, 1958., 21.

⁵² Christopher Dawson, *The Study of Christian Culture*, u: *Thought* 35 (1960), 485–439. Digitalna verzija članka dostupna na <https://www.catholicculture.org/culture/library/view.cfm?recnum=650> (12. 2. 2016.)

⁵³ *Isto*, 490.

5. kršćanskom poviješću; 6. poslijesrednjovjekovnim društvenim i ekonomskim razvojem.⁵⁴

Valja spomenuti da Dawson nikad nije podrobnije razradio specifičnosti svoga programa i promociju studija kršćanske kulture namijenio je apostolatu katoličkih laika u Sjedinjenim Američkim Državama koji bi provodili taj program u okviru nekog samostana ili koledža.⁵⁵ Godine 1960. izjavio je da bi jedan takav apostolat okupljao ili formirao elitnu skupinu mislilaca, tj. "skupinu ili skupine koje bi bile svjesne zla i opasnosti masovne kulture i svjesne kršćanske kulture i njezinih mogućnosti. Ja radim na stvaranju jedne takve elite i tome je podređeno sve što možemo učiniti za kurikulum kršćanske kulture", uključujući i pisanje novih knjiga. Dawson je smatrao da bi formiranje jedne takve institucije učinilo više na promociji kršćanske kulture nego ijedna knjiga koju bi napisao. Prigladnici Dawsonove elite nisu trebali biti isključivo katolici, već su to prije svega trebali biti znanstvenici koji bi na svijet gledali neprostrano i bez predrasuda. Ako bi studij postao previše apologetski ili sektaški, to bi odbilo potencijalne saveznike s drugačijim svjetonazorom koji bi zazirali od njega. U tom slučaju njegove ideje bi postale rigidne i ideološke, a ne otvorene, tolerantne, znanstvene i sklone razmjenjivanju misli. U ovom laičkom krugu Dawson je preporučio i prisutnost svećenika koji bi bili duhovni vodiči i sprječavali da se program previše ne sekularizira i ne preuzme prakse svijeta. Svećenici bi jamčili da program ostane kršćanski.⁵⁶ Samo izučavanjem povijesti kršćanska se kultura mogla spasiti od zaborava.

ZAKLJUČAK: OBNOVA EUROPE PUTEM POVRATKA KRŠĆANSKIM KORIJENIMA

Kao što smo pokušali prikazati u ovom radu, Dawson je bio istinski okupiran kulturnim jedinstvom Europe, koje je prema ovom katoličkom povjesničaru imalo svoje izvorište upravo u srednjovjekovnom kršćanstvu. Vrhunac njegova intelektualnog djelo-

⁵⁴ Christopher Dawson, *Christian Culture: Its Meaning and Its Value*, *Jubilee* 4 (1956), 38–39.

⁵⁵ Dawsonove inovativne ideje bile su u SAD-u prvi put prihvaćene na privatnom ženskom katoličkom koledžu Saint Mary's u kampusu Notre Dame, u državi Indiani. Ondje je profesor povijesti Bruno Schlesinger u jesen 1956. pokrenuo studijski program za kršćansku kulturu s 13 studenata. Ovaj je potez naišao na golemo odobravanje poznatih znanstvenika i pisaca, ali zbog učestalog nerazumijevanja od strane studenata i profesora naziv programa je 1967. promijenjen u "Humanistički studiji", na: <https://www.saintmarys.edu/academics/departments/humanistic-studies/about#what> (13. 2. 2016.)

⁵⁶ B. J. Birzer, *nav. dj.*, 233-236, 240.

vanja padao je u doba velikih sukoba nacionalnih država zapalih pod utjecaj totalitarnih ideologija, što je kulminiralo Drugim svjetskim ratom. Za Dawsona je ovaj rat bio još pogubniji za europsku kulturu od Prvog svjetskog rata jer nije samo ekonomski uništio i moralno oslabio Europu, već je i uspostavio novu granicu između Zapada i Istoka. Ta je granica prolazila srcem srednje Europe i nije bila samo politička, već se radilo o crti podjele između dva strana svijeta kojima nije bio dopušten niti kulturni saobraćaj ni kulturna komunikacija. U tim hladnoratovskim trenucima činilo se da Europa više ne postoji i da pitanje europskog jedinstva nije relevantno.⁵⁷ Međutim, Dawson je predviđao da je ova kriza privremena i da se ne radi o konačnoj katastrofi. Ispostavilo se daje u tome bio u pravu jer to potvrđuju događaji nakon pada Berlinskog zida te integrativna nastojanja i daljnje proširenje Europske unije.

Potrebno je naglasiti da se Dawsonu bez obzira na zaokupljenost europskim jedinstvom teško može prebaciti eurocentrizam, čega smo se već dotaknuli u ovom radu. Njegov biograf Birzer navodi kako je Dawsona još za života frustriralo takvo etiketiranje te da se njegov pogled na zapadnu kulturu razlikuje od onoga da je "vjera Europa, a Europa vjera (*the Faith is Europe and Europe is the Faith*)", aludirajući pritom na ortodoksno-apologetske izjave jednoga drugog katoličkog pisca, Hilairea Belloc (1870.-1953.).⁵⁸ Naime, kritičari su primjećivali da se Dawson najviše bavi samo srednjim vijekom i Zapadnom Europom, od čega se kao antropolog Dawson zdušno branio kršćanskom koncepcijom povijesti. "Svjetska misija kršćanstva temelji se na koncepciji duhovnog društva koje *nadilazi sve države i kulture* i konačni je cilj čovječanstva."⁵⁹ On slikovito iskazuje da povijest nije neko "ravno prostiranje vremena koje se mjeri datumima", već niz različitih svjetova od kojih je svaki imao svoj vlastiti duh." I dok Utjelovljenje ostaje središte cijele povijesti, za Dawsona i druga svjetska kraljevstva, poput Asirije, Babilona, Perzije, Makedonije i Rima imaju svoju ulogu u širenju Objave.⁶⁰ Kao što je već

⁵⁷ Christopher Dawson, *Europe and the Seven Stages of Western Culture*, u: Gerald J. Russell (ur.), *Christianity and European Culture*, The Catholic University of America Press, Washington, D. C., 1998., 149.

⁵⁸ Radi se o Bellocovoj izrazito eurocentričnoj knjizi *Europe and the Faith* (1920.) gdje je pisac dao pregled europske povijesti, naglašavajući kontinuitet europske civilizacije od Rimskog Carstva do njegova vremena kao i važnost Katoličke Crkve u europskoj povijesti i životu.

⁵⁹ Dawsonov odgovor časopisu *Catholic World* od 11. studenog 1957., kutija 1, omot 16, ND/CDAW. Citirano kod B. J. Birzer, *nav. dj.*, 152.

⁶⁰ Christopher Dawson, "Memorandum", datiran 1. kolovoza 1957., kutija 1, omot 16, ND/CDAW. Citirano kod B. J. Birzer, *nav. dj.*, 152.

spomenuto, svoju otvorenost prema različitim kulturama Dawson je pokazao i u samim svojim djelima: npr. u *The Making of Europe* njega ne zanima samo kulturna tradicija Katoličke Crkve, već i barbarske kulture te kultura muslimana, koje su sve utjecale na formiranje europske kulture. Ali ipak, ono što uvijek iznova podcrtava jest činjenica da je samo *kršćanstvo* dalo Europi prvi osjećaj *jedinstva*.

Prema Dawsonu, ono što se naziva "europeizacija"⁶¹ svijeta nikad nije bila službena politika zapadne Crkve. On ističe da je Crkva uvijek slavila različitost kultura i često inkorporirala pojedine stvari iz drugih kultura koje je smatrala dobrim, istinitim i lijepim. Naglašava da je to tradicionalno stajalište Crkve i da je zapadna kršćanska kultura bila sazdana upravo ovom asimilacijom različitih kulturnih elemenata.⁶²

"S moje strane, ja sam uvijek pokušavao u svojim djelima učiniti savršeno jasnim da ja upotrebljavam riječ "kultura" ne kao neki intelektualni ideal, već u smislu u kojem ga definiraju i koriste društvene znanosti i pogotovo antropologija – tj. kultura je u osnovi društveni proces koji se može proučavati povijesno ili sociološki. To je *način života* u društvu ili u skupini društava – ne samo njihova ekonomija i njihova tehnologija nego puno više moralni poredak, ono što društvo drži na okupu zajedničke su vrijednosti, zajednički standardi i zajednički zakoni koji ih u nekom smislu čine duhovnom zajednicom".⁶³

Iz ove definicije pojma "kultura" jasno je da Dawson nikako ne ističe superiornost zapadnog kršćanstva, u smislu ostvarivanja savršenoga kršćanskog društva, nego univerzalnost Crkve i sposobnost dijaloga s različitim kulturama kao možda njezinu najvažniju značajku. U tome se zamjetljivo slaže s premisama Drugoga vaticanskog koncila koji u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes* izričito navodi da se "Crkva, poslana svim narodima svih vremena i krajeva, ne navezuje ni na koju rasu ili narod, ni uz koji poseban način života i ni uz bilo koji stari ili novi običaj. Prianjajući uz svoju vlastitu predaju i istodobno svjesna svojega sveopćeg poslanja, ona može stupiti u zajedništvo s raznim oblicima kulture" (GS 58, 3). Prema

⁶¹ "Europeizacija" = procesi koji rezultiraju stvaranjem zajedničke europske kulture.

⁶² Dawsonovo pismo anonimnom svećeniku, 24. ožujka 1947., Oxford, kutija 15, omot 192, University of St. Thomas, St. Paul, Minnesota (UST)/Christopher Dawson Papers(CDP). Citirano kod B. J. Birzer, *nav. dj.*, 153.

⁶³ Christopher Dawson, *The Study of Christian Culture*, na: www.catholicculture.org/culture/library/view.cfm?recnum=650 (12. 02. 2016.).

tome, Dawsonova ideja kolaborativnog rada kršćanskih, agnostičkih i ateističkih mislilaca kakvu je zamislio u svom programu studija kršćanske kulture, omogućila bi istinski i konstruktivan svjetonazorski pluralizam i kulturnu sintezu koja bi mogla pomoći u stvaranju novoga europskog jedinstva. Isključivanjem jednog svjetonazora – kršćanskog – iz Europskog ustava kao jednog oblika takve intelektualne kolaboracije Europa je zasigurno više izgubila nego dobila.

EUROPEAN CONSTITUTION AND APOLOGETICS OF CHRISTIAN CULTURE OF CHRISTOPHER DAWSON (1889-1970)

Summary

The Christian roots of Europe and its unity were a topical issue at the time of the European Constitution adoption (2004). But apart from presenting political views there were almost no historians in rank of English apologist Christopher Dawson (1889-1970) who would spring to defence of Christian culture as an integrative force in Europe. Therefore, it is necessary to return to Dawson's texts in which he promotes today rarely seen and proclaimed Catholic vision of the history of European unity, which will be presented in this paper. Dawson promotes the thesis about the integrative power of Christian culture most clearly in his book *The Making of Europe: An Introduction to History of European Unity* (1932). In it, in the eve of the Second World War, he shows that it was just the medieval Christianity under Charlemagne that shaped Europe and enabled it to become self-aware. For Dawson religion is an essential component of culture and without it, it is not possible to understand the beginnings of European unity, it is not possible to understand Europe. This fact should be constantly pointed out, since the preamble of the European Constitution demonstrates just how much this fact has fallen into oblivion. Therefore Dawson proposes a thorough study of Christian culture as a way to revive the memory of Christian roots of Europe.

Keywords: European Constitution, Christopher Dawson, Christian culture, Christian Europe